

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Husso, Marita

Title: Onnellisena ei muista, miltä suru tuntuu

Year: 1995

Version:

Please cite the original version:

Husso, M. (1995). Onnellisena ei muista, miltä suru tuntuu. *Naistutkimus*, 8 (4), 59-61.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

ONNELLISENA EI MUISTA, MILTÄ SURU TUNTUU

Sinikka Aapola & Ilka Kangas: *Väistelyä ja vastarintaa: Tarinoita naisten selviytymisestä*. Gaudeamus, Tampere 1994, 190 s.

Maarit Vartia & Katriina Perkka-Jortikka: *Henkinen väkivalta työpaikoilla. Henkinen hyvinvointi ja sen uhat*. Gaudeamus, Tampere 1994, 112 s.

Riitta Prusti: *Kiirastuli*. Toim. Ritva Reinboth. Gummerus, Jyväskylä 1994, 195 s.

Väistelyä ja vastarintaa, Henkinen väkivalta työpaikoilla ja Kiirastuli koskettelevat henkistä väkivaltaa ja seksismiä eri näkökulmista. Kirjojen aiheistona on henkilökohtaisiin kokemuksiin ja tuntemuksiin perustuvia, omaelämäkerrallisia tarinoita.

Suomessa väkivallan eri muodot ovat sekä tutkimuskohteina että puheenaiheina vielä harvinaisia. Vaikka naisliikkeessä on puhuttu esimerkiksi seksismistä jo vuosikymmeniä, aihepiiristä on täällä lähinnä vaiettu. Työpaikoilla tapahtuvaan henkiseen väkivaltaan ei ole myöskään kiinnitetty paljoa huomiota. Aihepiiri on saanut julkisuutta vasta hiljattain, kun mobbaus kriminali-

soitiin Ruotsissa tammikuussa 1994. Vaikenemisella on todennäköisesti tekemistä sen kanssa, että Suomi ei ole ollut herkkä reagoimaan väkivaltaan muillakaan alueilla - ei lain-säädännöllä, institutionaalisilla toimenpiteillä, tutkimuksella eikä keskusteluilla. Tämän aukon paikkaajina Aapolan ja Kankaan, Vartian ja Perkka-Jortikan ja Prustin kirjat ovat uraa uurtavassa asemassa.

Väistelyä ja vastarintaa -teoksessaan Sinikka Aapola ja Ilka Kangas kirjoittavat seksismistä ja siitä selviytymisestä. Sukupuoliseksi syrjinnäksi eli seksismiksi he määrittelevät karsinoivan, epätasa-arvoisen ja erityisesti naisille haitallisen toiminnan, ajattelun ja kielenkäytön, jota voi ilmetä millä tahansa elämäalueella. Maarit Vartian ja Katriina Perkka-Jortikan kirjan tavoitteena on viedä eteenpäin keskustelua yhteisöllisyydestä ja henkisestä väkivallasta työpaikoilla. Henkinen väkivalta on heidän mukaansa alistamista jatkuvalla kielteiselle kohtelulle: toistuvaa kiusaamista ja epäeettistä käyttäytymistä. Olennaiseksi syyksi henkisen väkivallan yleisyyteen työpaikoilla he näkevät ihmisten välistä kilpailua

ruokkivat järjestelmät. Henkinen väkivalta ja seksismi ovat keskeisiä teemoja myös Riitta Prustin 'Kiirastulussa'. Päiväkirjoihinsa pohjautuvassa, omaelämäkerrallisessa kirjassaan hän kertoo koskettavasti työpaikan menettämiseen ja työtömyyteen liittyvistä ahdistuksen, eristäytyneisyyden ja voimattomuuden kokemuksistaan.

Seksismi on henkisen väkivallan yksi muoto. Sekä seksismi että henkinen väkivalta liittyvät näissä kirjoissa naiseuden ja mieheyden, elämänsfäärin ja organisaatiosfäärin, puhetapojen ja tunteiden ilmaisujen erilaiseen arvottamiseen. Kirjat havainnollistavat hyvin, miten kätkeytyä ja hienovaraista henkinen väkivalta voi olla. Kiusaamisen, syrjinnän ja seksismin kaltaista henkistä väkivaltaa on myös vaikea 'todistaa' tai selittää muille. Se on luonteeltaan kollektiivista: kun syyllisyys jaetaan, kenenkään ei tarvitse tuntea sitä. Epämiellyttävissä tilanteissa on vaikea arvioida, milloin on kyse henkilökohtaisista ominaisuuksista ja milloin jostain muusta. Pitkään 'kiusatut' epäilevätkin helposti paitsi osaamistaan, taitojaan ja kykyään, myös mielen terveyttään.

Seksismiä ja henkistä väkivaltaa koskevien tutkimusten vähäisyys on sikäli outoa, että juuri näiden väkivallan muotojen näkökulmasta itse yliopistot olisivat tutkimusaineistona herkullisimmasta päästä. Julkishallinnon byrokraattiset hierarkiat tuntuvat olevan varsinaisia työpaikaväkivallan pesimäpaikkoja sekä Prustin että Vartian ja Perka-Jortikan kirjojen perusteella. Kilpailuasetelmiin ja esimies- ja ohjaussuhderiippuvuuksiin perustuvina yhteisinä yliopistoista löytyy edellytyksiä monenlaisille konflikteille. Keskinäisen kilpailun ylläpitäminen toteutuu yliopistoissa samoilla ehdoilla kuin esimerkiksi ay-liikkeissä: vähättely ja sivuuttaminen on siedettävä osana 'systemiä' samalla tavoin kuin Prustille (s. 107) oli ay-toiminnassa 'alusta saakka selvää, että ei auta huudella epäoikeudenmukaisuuksista'. Myös Vartian ja Perka-Jortikka (s. 42) kirjoittavat, että toisen ajatusten ja suunnitelmien omiminen omiksi on tyypillistä kollegoiden välistä henkistä väkivaltaa byrokraattisissa työyhteisöissä. Tästä novisiuttaan ääneen valittavat vaiennetaan yleensä välittömästi. Aina löytyy joku 'oma pesä', jonka 'liikaaminen' syytösten kaltaisilla 'pahoilla puheilla' leimataan sopimattomaksi käytökseksi.

Henkisen väkivallan esiinnostamista ei helpota sekään, että uhrit joutuneet usein häpeävät ja vaikeavat tapahtuneesta. Toisten kiusaaminen kuuluu kulttuurissamme 'keskenkasvuisuuteen', lapsuuteen, koulun ja kodin pihoille, aikuisten valvovan ja valistavan silmän ulottumattomiin. Siksi kiusaamiselta ja

epäoikeudenmukaiselta kohtelulta halutaan sulkea silmät ja uskotella myös itselleen, ettei sitä tapahdu ainakaan omassa lähipiirissä. Väkivallan sivuuttaminen ja huomiotta jättäminen on myös piintynyt tapa, joka estää väkivallan läsnäolon huomioimista. Ihmissuhderitiriitojen esille ottamista usein pelätään ja vältellään viimeiseen asti. Yleinen toive on, että aika hoitaa kiperät asiat. Konfliktiksi saakka kärjistynyt henkinen väkivalta etenee kuitenkin prosessina, joka noudattaa samoja lainalaisuuksia kuin väkivaltaiset konfliktit yleensä: 'ihmisarvon kunnioitus vähenee ja ihmiset alkavat kohdella toisiaan enemmän objekteina kuin ihmisinä' (Vartia ja Perka-Jortikka s. 46).

Kun seksismi ja henkinen väkivalta sivuutetaan ja sisäistetään, uhrin tuntevat itsensä puolustuskyvyttömiksi ja oppivat huomaamattaan alistamaan ja syylistämään itseään. Tähän vaivaan Aapola ja Kangas suosittelevat itsetunnon, rohkeuden ja itsetuntemuksen lisäämistä. He painottavat seksismistä selviytymistä ja korostavat naisia aktiivisina, älykkäinä ja rohkeina toimijoina. Selviytymiskeinoiksi he nimittävät niitä toimintatapoja tai keinoja, jotka edellyttävät tietoista päätöstä halutusta, oikeasta tai sopivasta toimintavaihtoehdosta. Selviytymistä voi heidän mukaansa olla myös aktiivisesti luotu suhtautumistapa, kunhan se liittyy omien toiveiden ja tahdon toteutumiseen (Aapola ja Kangas s. 17).

Selviytymiskeinojen kriteereinä aktiivisuuden ja tietoisuuden vaatimukset ovat mielestäni hengästy-

täviä, ja tiedostamattoman sivuuttavana myös keskusteluja ja tulkin-toja kapeuttavia. Mielestäni tiedostamattomat toimintamallit ja asenteet toimivat käytännön elämässä selviytymiskeinoina siinä missä tietoiset ja aktiiviset päätökset tai valinnat. Esimerkiksi 'silmiä sulkeminen' kipeinä hetkinä ei yleensä ole tietoista, mutta saattaa silti helpottaa elämää ja auttaa selviytymään joissakin tilanteissa. Alistavien rakenteiden ja käytäntöjen näkeminen voi joskus olla liian raskas kokemus, eivätkä nöyryys ja mukautuvaisuus elämän yllättävissä käänteissä aina tarkoita alistumista tai ajautumista. Muiden muassa monet väkivallan kohteena olleista naisista ovat selviytyneet tiedostamattomuudestaan ja passiivisista hetkistään huolimatta, ja ovat jälkeensä onnellisia kestämisestään ja selviytymisestään.

Tärkeämpää kuin määritellä tarkasti, mikä on henkistä väkivaltaa tai mitkä ovat selviytymiskeinoja ja mitkä eivät, on väkivallan kokemusten, vaikutusten ja seurausten näkyväksi tekeminen. Mielestäni näidenkin kirjojen koskettavinta antia ovat kertomukset henkisen väkivallan kohteena olemisesta. Kokemuksia jakamalla voi lisätä tietoa ja ymmärrystä - muistuttaa vaikka siitä, että asiat eivät aina ole pelkästään itsestä kiinni. Tiedostaminen voi vähentää myös väkivallatilanteille kulttuurissamme tyypillistä uhrin syylistämistä ja uhreille ominaista itsensä syyttämistä.

Luin Prustin Kiirastulen näistä kirjoista viimeisenä. Koin sen tärkeäksi ja huojentavaksi muistutuk-

seksi siitä, että reippaiden ja rohkeiden tekojen ja asenteiden välissä on lupa tuntea itsensä myös heikoksi ja voimattomaksi.

Prusti kertoo kirjassaan avoimesti paitsi elämää ohjailevasta ja sääntelevästä byrokraattisesta viidakosta, ay-liikkeen ja poliittisen eliitin ymmärtämättömyydestä ja naisten syyllistämisestä, myös työtömyyteen liittyvistä leimautumisen, huonouden ja kykenemättömyyden tuntemuksista. Toisin kuin Aapolan ja Kankaan ja Vartian ja Perkka-Jortikan kirjoissa Kiirastulussa pääsee kuuluville myös se, että henkisestä väkivallasta selviytyminen on aikaa vievä prosessi. Siihen kuuluu myös surutyö, tuska, katkeruus ja viha, jopa ruumiillinen kipu huonosti nukuttujen öiden kylkiäisenä. Harva on niin vahva, että selviää masentumatta. Mutta ihmiset selviävät masentumisistaan, suruistaan ja peloistaan, heikkouksien ja vahvuuksien vuoroteluistaan huolimatta - tai ehkä juuri niiden ansiosta.

Sekä Aapolan ja Kankaan alleviivaama vahvuuden ja rohkeuden korostaminen että Vartian ja Perkka-Jortikan ratkaisukeskeiset näkökulmat ovat tärkeitä ja monissa tilanteissa kannatettavia. Voimakkuuden ja aktiivisuuden esiin tuomisen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa elämän säröisyyden ja ristiriitaisuuden sivuuttamista, tai kivuista ja heikoista hetkistä vaikeumista. Ahdistuksen, häpeän ja passiivisuuden tuntemukset eivät yleensä tarkoita tahdottomuutta tai luovuttamista. Pikemminkin ne kertovat elämän ristiriitaisuuksista: aikomusten ja mahdollisuuksien

kohtaamattomuudesta.

Kaikki kolme kirjaa ovat tärkeitä puheenvuoroja vaietuista väkivallan muodoista. Prustin Kiirastulen lukemisen jälkeen Aapolan ja Kankaan ja Vartian ja Perkka-Jortikan kirjat tuntuivat kuitenkin paikoitellen ulkokohtaisilta ja neuvoja jakelevilta. Ikäänkuin kirjoittajat olisivat kirjoittaessaan unohtaneet, miten ristiriitaisia, vaikeasti hahmottuvia ja monisyisiä tuntemuksia väkivallan kohteena olemiseen liittyy. Tämä saattaa osaltaan johtua kirjoittajien - ja lukijan - erilaisista positioista ja motivaatioista. Siinä missä Aapola ja Kangas ja Vartia ja Perkka-Jortikka erittelevät aihepiiriä ja esittelevät ratkaisuvaihtoehtoja, Prusti on antanut 'tunteiden riehua' kirjansa sivuilla. Samalla hän muistuttaa lukijaa siitä, että 'onnellisena ei muista, miltä suru tuntuu' (s.176).

Marita Husso

Kirjoittaja on YTM ja toimii Suomen Akatemian tutkijana Jyväskylän yliopiston filosofian ja yhteiskuntatieteiden laitoksessa (PL 35, 40351 JJKL)

KVINNOFORSKNING NAISTUTKIMUS

Naistutkimus - Kvinnoforskning on kaksikielinen monitieteinen julkaisu, joka julkaisee etupäässä Suomessa tehtyä naistutkimusta. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Tilaamalla saat sen suoraan kotiisi.

Voit tilata lehden lähettämällä tämän lipukkeen osoitteeseen:

Naistutkimus - Kvinnoforskning
c/o KantoKon
PL 31
33901 Tampere

TILAAAN NAISTUTKIMUS-LEHDEN
VUOSIKERRAN 1996

- hintaan 170 mk.
- opiskelijana hintaan 90 mk.
- yhteisölle hintaan 200 mk.
- Liityn samalla Suomen Naistutkimuksen seuran jäseneksi

NIMI _____

LÄHIOSOITE _____

POSTITOIMIPAIKKA _____